

İktisadî Özgürlüğün Ölçülmesi*

Hükümetin niteliğini nasıl ölçersiniz? Bunu yapmanın yollarından birisi, hükümetin, özel sektör girişimlerinin bağımsız bir şekilde faaliyet gösterme kabiliyetlerini nasıl desteklediği veya nasıl kösteklediğine bakmaktır. İktisadî özgürlük, en iyi, malları ve hizmetleri üretmede, dağıtmada ve tüketmede bireylerin özgür olma derecelerinin belirlenmesiyle ölçülür. Belirli ülkelere bakarak, iktisadî özgürlük düzeyinin belirlenmesi, iktisadî tercihleri hem en çoğa çıkarabilen hem de sınırlayabilen hükümet politikaları ve koşulları incelenerek yapılabilir. Her yıl Heritage Vakfı, kapsamlı bir *İktisadî Özgürlük İndeksi* yayınlamaktadır. Bu *İndeks*in hazırlanmasında on geniş kategori içinde, elliden fazla bağımsız iktisadî değişken kullanılmaktadır. Bu yöntemle, yüz elliden fazla ülkede iktisadî özgürlük düzeyinin bir fotoğrafı çekilmeye çalışılmaktadır. İktisadî özgürlük ile refah arasındaki bağlantının mantığını anlamak için, ülkeler, Dünya Bankası'nın yaptığı değerlendirmelere göre düşük-orta-yüksek gelir grubuna dahil ülkeler şeklinde gruplara ayrılmaktadır.

Hükümet Müdahalesi

Hükümetin ekonomiye müdahale etme derecesinin artması demek, daha az bireyin, kendi iktisadî etkinlikleriyle meşgul olması için özgür olması demektir. Hükümetin tüketimi (harcaması), gayri safi millî hasıla (GSMH)'nın bir oranı olarak alınırsa, hükümetin ekonomiye

müdahalesinin düzeyini belirlemeye başlayabiliriz. GSMH'nın bir oranı olarak daha yüksek oranda hükümet tüketimi demek, *İndeks* değerinin daha fazla yükselmesi, dolayısıyla daha az iktisadî özgürlüğün varolması demektir.

Ücret ve Fiyat Denetimleri

Serbest bir ekonomi, bireylere, hem sattıkları mal ve hizmetlerin fiyatlarını, hem de çalıştırdıkları işçilere ödedikleri ücretleri belirlemeye izin verir. Bazı hükümetler, ücret ve fiyat denetimleri konusunda kendisini yetkili görür. Bu yola başvuran hükümetler, iktisadî özgürlüğü sınırlarlar ve *dolayısıyla iktisadî özgürlüğü azaltmış olurlar*. Sonuç olarak hükümetin ücret ve fiyatlara daha fazla müdahale etmesi, onları daha fazla denetlemesi demek, *İndeks* değerinin daha fazla yükselmesi, dolayısıyla daha az iktisadî özgürlüğün varolması demektir.

Mülkiyet Hakları

Özel mülkiyet birikimi, piyasa ekonomisinde esaslı bir motivasyon kaynağıdır. Hukukun üstünlüğü, işlevini bütünüyle yerine getiren, etkin bir piyasa ekonomisi için hayatî derecede önem taşır. Bu faktör, özel mülkiyetin, hükümet tarafından ne ölçüde korunduğunu ve kamulaştırmadan ne kadar uzak olduğunu ortaya koyar. Özel mülkiyetin daha az koruma elde etmesi demek, *İndeks* değerinin daha fazla

yükselmesi, dolayısıyla daha az iktisadî özgürlüğün varolması demektir.

Hükümet Düzenlemesi

Çoğu az gelişmiş ülkede, bir mal veya hizmeti satmak için çalışma izni elde etme hemen hemen imkânsızdır. Girişimcinin bir çok engeli aşarak yeni işyeri açması çok zordur. Bazı hallerde, hükümet çalışanları (memurları), özel sektörün işyeri açma talebini onaylamaz; memurların bu davranışı hukuka aykırı bile olabilir. İş yapmayı engelleyen birçok düzenleme olmasına rağmen, üzerinde durulması gereken en önemli sorun, yeni fabrika ve işyeri açmak için izin almayla ilgili olanıdır. Bazı ülkelerde, ABD gibi, işyeri açma izni alma, çok düşük bir ücretle bir başvuru formunun ilgili kamu idaresine gönderilmesi kadar basit bir olaydır. Bazı ülkelerde de, Orta ve Güney Afrika ve Lâtin Amerika'nın bir bölümünde olduğu gibi, bir işyeri açma izni alma, ilgili kamu idaresine birçok kere gitmeyi ve bir çok kere rüşvet vermeyi gerektirir. Bütün bu işler, bir yıl veya daha fazla zaman alabilmektedir.

Bir işyerinin bir kez açılması demek, hükümet düzenlemelerinin sona ereceği anlamına gelmez. Bazı durumlarda işyeri açmak demek, hükümet düzenlemeleriyle karşılaşmak için bir başlangıç demektir. Bazı ülkeler, düzenlemelerini gelişigüzel bir şekilde uygular. Örneğin, çev-

resel bir düzenleme, bir işyerini cezalandırmak için kullanılmazken, başka bir işyerinin kapatılması için kullanılabilir. İşyeri sahipleri, uyum zorunda oldukları düzenlemeler karşısında bunalırlar. Ayrıca, birçok düzenlemenin varolması, düzenlemelerin çokluğundan dolayı şaşkına dönen ve bunalan işyeri sahiplerini, bürokratik engelleri aşmak için rüşvet vermeye itebilir. Dolayısıyla, hükümet düzenlemesinin işyeri açacaklar üzerindeki yükü ne kadar çok artırması demek, İndeks değerinin daha fazla yükselmesi, dolayısıyla daha az iktisadî özgürlüğün varolması demektir.

Tablo Hakkında

Aşağıdaki tablo, bir kısım ülkelerin, Heritage Vakfı'nın dört iktisadî özgürlük kriteri yönünden ne durumda olduklarını ortaya koymaktadır. Bu kriterler hükümet müdahalesi, ücret ve fiyatların denetimleri, mülkiyet hakları ve hükümet düzenlemeleridir. Bu tabloda ayrıca bu dört kriter yönünden her gruptaki ülkeler için bizim hesapladığımız ortalama değerler yer almaktadır. İktisadî özgürlüğün artması demek, İndeksin daha düşük değerler alması demektir. Bu durum, tabloda açık bir şekilde görülmektedir. Tabloda yer alan son değerler ise, Dünya Bankası'nın Dünya Gelişme Raporu 1996 (World Development Report 1996)'dan alınan fert başına GSMH'nin ödeme gücü parite tahminleridir.

Açık Toplum

e-dergi

**özgürlüğün on-line adresi:
www.liberal-dt.org.tr**

Hükümetin iktisadî özgürlük üzerindeki yükü¹ ne kadardır?

Ülkeler	Hükümet müdahalesinin düzeyi	Ücret ve fiyat denetimleri	Mülkiyet hakları	Hükümet düzenlemeleri	Ortalama	Fert başına düşen GSMH, 1994 (ABD \$)
<i>Yüksek gelir grubuna dahil olan ülkeler</i>						
ABD	2	2	1	2	1,75	25.880
İsviçre	3	2	1	3	2,25	25.150
Singapur	1	1	1	1	1,00	21.900
Japonya	1	2	1	2	1,50	21.140
Belçika	2	2	1	3	2,00	20.270
Kanada	2	2	1	2	1,75	19.960
Fransa	3	3	2	2	2,50	19.670
Almanya	3	2	1	3	2,25	19.480
İspanya	2	3	2	3	2,50	13.740
Ortalama					1,94	
<i>Orta gelir grubuna dahil olan ülkeler</i>						
Güney Kore	2	2	1	3	2,00	10.330
Çek Cumhuriyeti	2	2	2	1	1,75	8.900
Şili	1	2	1	2	1,50	8.890
Arjantin	2	2	2	2	2,00	8.720
Malezya	2	3	2	2	2,25	8.440
Meksika	3	3	3	4	3,25	7.040
Tayland	1	3	1	3	2,00	6.970
Macaristan	3	2	2	3	2,50	6.080
Polonya	3	3	2	3	2,75	5.480
Bosvana	3	3	3	3	3,00	5.400
Brezilya	4	2	2	3	2,75	5.210
Rusya	4	3	3	4	3,50	4.610
Ürdün	2	3	3	4	3,00	4.100
Mısır	3	3	3	4	3,25	3.720
Peru	1	2	3	4	2,50	3.610
Endonezya	1	3	3	4	2,75	3.600
Litvanya	3	2	2	3	2,50	3.220
Ortalama					2,55	
<i>Düşük gelir grubuna dahil olan ülkeler</i>						
Çin	5	3	4	4	4,00	2.510
Pakistan	3	3	2	4	3,00	2.130
Zimbabve	3	4	3	4	3,50	2.040
Senegal	3	4	2	4	3,25	1.580
Uganda	3	1	2	3	2,25	1.410
Bangladeş	2	4	4	5	3,75	1.330
Hindistan	3	4	3	4	3,50	1.280
Mozambik	3	3	4	5	3,75	860
Nijerya	3	4	3	4	3,50	770
Haiti	5	3	4	4	4,00	930
Ortalama					3,45	

¹ Rakamlar büyüyünce yükün de arttığını belirlemek gerekir.

Bu yazı Center for International Private Enterprise'in (CIPE) katkılarıyla çevrilmiş ve yayınlanmıştır.

* "Measuring Economic Freedom",
Economic Reform Today, 1991/1.
Çeviren: Caner Erkan